

Lastenkieli, afasia ja yleiset äännelait.

ROMAN JAKOBSON: *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*. 83 s. Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar. Jan. 1940—Dec. 1942. (Uppsala Universitets årskrift 1942: 9, Uppsala 1942.)

Lasten ääntöä tutkittaessa on jyrkästi erotettava jokellusvaihe ja myöhempi, varsinaisen tietoisien äänneidenkäyttelyn vaihe. Edellisen kuluessa lapsi kykenee muodostamaan hämmästyttävän määrän niin erilaisia äänneitä, että mikään maailman kieli ei tunne niitä kaikkia oman systeeminsä puitteissa: kaikki kuviteltavissa olevat konsonantit, eli artikulaatiopaikka mikä tahansa, liudentuneet, aspiroituneet, labiaalis-tuneet, soinnilliset ja soinnittomat sibilantit ja affrikaatat ja likvidat, maiskausäänteet, vaikeääntöisimmätkin vokaalit ja diftongit, jne. Mutta jokelluskauden vaihtuessa todelliseksi kielikaudeksi astuu tilalle miltei täydellinen äänneettömyys. Lapsen ensimmäiset varsinaiset sanat ovat rakentuneet ehkä vain kahdesta, toistensa vastakohtaan muodostavasta, ylen labiilista mutta kuitenkin selvän systeemin muodostavasta, tiettyä merkitystehtävää edustavasta »äänteestä» eli (fonologien termiä käyttäen) foneemista. Siitä lähtee differentioitumisprosessi liikkeelle, ja nyt voidaan tehdä tärkeä havainto: äänneistö karttuu vastakohtapareittain, erittäin tiukkaa, poikkeuksetonta asteittaisuutta noudattaen. Niinpä ei tiedetä, että maailmassa ainoakaan lapsi olisi oppinut palataali- (tai velaari-)klusiilia *k*:ta dentaalisen *t*:n kuulumatta sitä ennen hänen aktiiviseen foneemivarastoonsa; samoin sibilantin *s*:n (nim. todella tietoisesti, foneemina käytetyn *s*:n) olemassaolo lapsen äännesysteemissä edellyttää ehdottomasti aikaisempaa *t*-klusiilia — ts. *t* ja *s* muodostavat tietyn vastakohtaparin, jossa *s* on myöhempi tulokas. Vokaalis-

ton alalla esim. *ö* ja *y* ovat foneemeina aina myöhempiä kuin *o* ja *u*: jälkimmäisten olemassaolo on edellisten synnyn ehto. Täten lastenkieltä maailman eri kolkilla tutkittaessa on voitu todeta, kuinka äänteistö rakentuu merkillisen yleispäteväksi, kaikkialla tarkoin samanlaisten peräkkäisyyksien hierarkiaksi, jossa psykofysiologisesti vaikeammat äänteet aina seisovat helpompien hartioilla.

Yhtä merkillepantavaa on, että afaatikkojen kielestä äänteet vammaisuusrasituksen lisääntyessä *k a t o a v a t* päinvastaisessa järjestyksessä, kuin ne lasten kieleen ilmestyvät: ensinnä häviävät vaikeimmat, sitten vasta helpommat äänteet, ja häviäminen tapahtuu mitä tarkimmin saman asteikon mukaan kuin lasten äänteistön kasvu.

Ja kolmas näihin rinnastettava mielenkiintoinen huomio: noilla kasvavan ja rappeutuvan yksilönkielen äänneperäkkäisyyksillä on maailman eri kielisysteemeissä sikäli vastaavuutensa, että ei esim. ole olemassa kansankieltä, jonka äänteistöön kuuluisi *k* mutta ei *t:tä*, eikä kieltä, jossa olisi *s* mutta ei *t:tä*; sen sijaan on kyllä, kuten lasten ja afaatikkojen kielen perusteella voidaan teoreettisesti arvatakin, olemassa kansankieliä, joista puuttuu *k* tai *s* mutta joissa on *t*.

Tällaisia asioita käsittelee Roman Jakobsonin yllämainittu suppea mutta erinomaisen antoisa, laajaan sekä foneettisen ja strukturalistis-lingvistisen että psykopatologisen kirjallisuuden tuntemukseen perustuva, tyyliältään selkeä kirja. Tekijä sanoo itse tutkimuksensa pääväittämästä, että se on »banaalisuuteen asti yksinkertainen: ei voi rakentaa yläkertaa, ennenkuin on pystyttänyt sen alakerran, eikä purkaa alakertaa ennen yläkerta». Ja hän jatkaa: »Mutta tätä yksinkertaista peruslauselmaa tottelee kielen dynamiikka ja statiikka; se paljastaa meille kielen rakenteosien hierarkian ja selvittää eräitä arvoituksia, joita vielä esim. Meringer piti ratkaisemattomina [teoksessaan *Aus dem Leben der Sprache*, Berliini 1908]. Lapsen kielellinen edistyminen ja afaatikon taantuminen ovat olennaisesti tämän peruslauselman suoranaisia ja ylen havainnollisia seurauksia. Kielen kerrostuneisuus on tässä saatu ilmi, ja mitä enemmän löytöjä eri kansanheimojen lasten ja afaatikkojen puheesta lingvistiikalla on käytettävissään, sitä syvemmin ja perusteellisemmin se voi selvittää eri kielten ja yleensäkin kielen rakennelakeja.»

Kun mainittu peruslauselma sitä paitsi ei ilmeisestikään koske vain kielen äänteistön rakennetta, vaan on sovellettavissa myös muoto- ja lauseopin alalle, havaitaan, kuinka hedelmällisen näkökulman se tarjoaa historiallisenkin kielitieteen käytettäväksi. Olisi toivottavaa, että suomalaistenkin tutkijain hallussa tietävästi olevia yksityiskohtaisia sekä lastenkieli- että afasiahavaintoja lähiaikoina saatettaisiin julkisuuteen Roman Jakobsonin esittämien näkökohtien valossa tarkasteltaviksi.

L. H.